

A **Kritika** harmadik arca. Tényleg a harmadik. A cím ugyan maradt, de a tartalom változott. Meg a hangnem és karakter is. Ez szinte természetes harminc év alatt. Ám itt közbeszólt — kétszer is — a külső erő. Maga a történelem.

Az első Kritika szaklap volt. Komoly hangú és szolid. Irodalomelméletet művelt és teoretikus alapozottságú bírálatot. Hozta haza, amit a világ tudományosságában tanult. Nem volt pandúrt provokáló betyárkodás. Legfeljebb csendes gyűjtés. Csupán a végére jöhetett volna össze valami változást hozó felhalmozás. De nem jött össze. Mert a 70-es évek elején szigorodott valamit a történelem. Az első Kritikából — folytatva-tagadva — megszületett a második.

A második Kritika politikai lap volt. Karcos hangú és kemény. Művészetpolitikai cikkeket közölt és ideológikus alapozottságú bírálatot. Érvényesítette, amit a világ értelmezéséből leszűrt. Nem volt betyárt terrorizáló pandúrkodás. Inkább valami furcsa színváltás. Betyárnak is hangot adó pandúrorgánium. Pandúrra is figyelő betyárfórum. Erős félhivatalos szöcsök is volt — enyhe eretnek hangsúlyokkal. Megtervezett kilengés is volt — erős, helyreigazító válaszokkal. Ám a nyolcvanas évek végén nagyot változott a történelem. A második Kritikából — tagadva-folytatva — megszületett a harmadik.

A harmadik Kritika társadalomelméleti lap lett. Meditatív hangú, de határozott. Fókuszában a politikai publicisztika és az oppozíciós alapozottságú bírálat. Formulázza, amit a megfordult világban tapasztal. Nem pandúrt provokáló betyárkodás. Legfeljebb valamelyes kaján figyelés. Vannak-e újmódi pandúrok? És ha igen, vajon minők? Mert ha nagyot változott a történelem, módosulhatnak a szerepek is. Egykori bátor pandúrból válhat bátor betyár. Egykori bátor betyárból válhat bátor pandúr. E szerepek próbája a harmadik Kritika.

Miben is áll a második arcélhez viszonyított tagadó folytatás? Főként a baloldaliságban. Ám épp a lényegét módosító hangsúlyváltással. Amennyiben — maradok már a túlhasznált metaforánál — pandúr-baloldaliságból betyár-baloldalisággá alakult. Kormánypárti, hivatalos balból ellenzéki, szabad ballá. Kötelező államból önkéntes állampolgárrivá. Ez adja — világosan fogalmaz Hegyi Gyula — a baloldaliság örömét. El is határolja ez örömbaloldaliságot mindenfelől. Szélsőbalból, konzervatívizmustól, liberalizmustól. Annyira, hogy már-már aggasztóvá válik. Talán épp a maga fogalmazta lényeg vesz el. A függetlenül lebegő elégedetlenség. És lesz egyetemes érvényű baloldaliságból konkrét je-

lentésű pártpolitika. Pedig az előbbiben ez a szép. Az emberi magatartás, nem a napi gyakorlat.

Efelé, a gyakorlat felé mutat egy műfaji probléma is. Hogy a lapban az interjú az uralkodó forma. A gyors, személyes reagálás egyértelmű eszköze. Még hozzá pompás interjúk egész sorában. Csak példaként. A júniusi számban Radnóti Sándor a populizmusról, ifj. Rajk László a liberalizmus esélyeiről beszél. A júliusi számban Babarczy László a „színtanoda” reformjáról, Horn Gyula a baloldal kilátásairól. És mellettük jó néhány írásban ott a politika történelme és a történelem politikája. Ilyen Gosztonyi Péter történelmi horrorja a magyar Golgotáról; Berend T. Iván történelmi analízise a hidegháború születéséről. Még Szilágyi Ákos historikoteoretikus csőkelemzése is politika. Az erotikum kálváriája az államférfiúi csúkt pravoroszláv-bizantinikus kultuszparódiájában.

Ez uralkodó politikumban olykor megrendítő ráismerések. Csak a júliusi szám „Erdély-trilógiájára” utalok. Gáll Ernő esszéjére, a Kincses Előd-interjúra, Pomogáts Béla elemzésére. Nem a makacs divat, hanem a „közép-európai rímek” okán. Hogy '45 válsága '19 traumájára, '89 földcsuszamlása '45 válságára és '19 traumájára egyértelműen vissza-cseng. Minden hangot összecsendítő tiszta rímmel, de legalábbis a magánhangzókat összecsendítő asszonánccal. Mindent mindig a semmiből kell újrafogalmazni. A kisebbség identitását, etikáját, intézményrendszerét. Erről beszél Gáll meditatíve, Kincses indulatosan, Pomogáts líraian. A nulláról kezdés ismétlődő kényszeréről, azaz a kisebbségi sors tragikus folytonosságáról.

Jó, izgalmas lap lett a harmadik Kritika. Őszintén örülök. Ám háttérbe szorult benne az irodalom. Őszintén fájjalom.

Poszler György

A **Holmi** júliusi száma semmiképpen sem tipikus. A jelzőt most rosszálló értelemben mondom; persze nem úgy, hogy a folyóirat ezúttal ne volna önmagával azonos, csupán azt értem ezen, hogy ebben az összeállításban nincsen semmi igazi különlegesség, nincs kiugróan érdekes közlemény. Márpedig az ilyen, többnyire elegánsan beépülő, elbűjtött vezető anyag mondhatni sine qua nonja a lapnak. A januári számban ilyen volt Pór Judit elemző híradása a harmadik magyar *Anyegin*től, a februáriban a mesterien megválogatott szépirodalom-rovat, aztán a Vas István-émlékszáma, vagy legutoljára Radnóti Sándor Csoóri *Nappali boldárj*áról közölt bí-

rálata, ami kétségkívül szenzáció volt, ha nem is egészen az én ízlésem szerint való. Úgy gondolom: a sírbeszéd pompásan kitervelt hatáseffektusaiért a kritikus éppen az életmű drámáját áldozta fel.

Ám vissza júliushoz; hegycsúcsok ugyan — hadd ismételjem — nincsenek, de ennek is megvan a haszna: zavartalanul szemlélhető az az egyenletesen magas minőség, ami a szokatlanul tágas szemhatárt kitölti. S ez egyszersmind titkos önkritika is. Eddig jóval ezoterikusabbnak ismertem a Holmit, előítéletesebbnek. Most látom csak, közelebről, hogy mennyi minden megfér itt egymással, és „a szép elmélkedés” közönségteremtő, közös „mulatást” kínáló igyekezetével is. A mesehősök legkülönbözőbb alakváltoztató szokásairól írt kötetlen észrevételektől az egykori vurstli bábszínházán vagy a beszélő ruhákon át a kínai konyha lajstromba vett szigorúbb meghatározottságaiig. Nevettem Kálnoky László kommunista tervgazdaságot parodizáló, most előkerült, földalatti versén, elbűvölt Szántó Piroska Vas István édesanyját megelevenítő emlékezése; az a különös képesség, amely a groteszket úgy tudja ötvözni a szívbeli jósággal, hogy mellesleg, mintegy „mandinerből” a valódinál hitelesebb dokumentumot teremt. Örültem Rakovszky Zsuzsa, Orbán Ottó, a legjobb formájával jelentkező Oravecz Imre vagy éppen Rába György fordításában Pierre Reverdy igazán szép verseinek. Ezzel szemben azt tapasztaltam, hogy a próza jószerűen hiányzik. Bár a novellapályázatra érkezett ol-

vasmányos írásokból láthatóan van még tartalék. Tetszett most is a Figyelő. Kezdetől a kritika volt a Holmi legfőbb erőssége, akkor is, ha a rovat tájékozási irányát szűkkeblűnek vélem. Igaz, a műfajokat, társművészeteket, a hazai és külföldi tudományosságot tekintve annál inkább változatosnak. Kiemelésre méltó Bán Zoltán András töprengése irodalomtörténetírásunk állapotáról, csakúgy Gereben Ágnesnek az Eduard Limonov-jelenségre fölfigyelő beszámolója is. Mindössze Komoróczy Gézának a zsidó identitásról és a babilóni fogságról írott szaktudományos munkája ébresztett kétséget bennem, hogy valóban megérti-e segédeszközök nélkül a műveltebb közönség. Nem a stílusa miatt, hanem mert jó néhány kulcsfogalom jelentése homályban marad.

A végére hagytam a legélvezetesebb írást, **Eörsi István** Gombrowicz-naplóját. Pedig ha a Holmi mélyebbről meghatározó eszmei karakterét keressük: aligha találhatnánk közelebbi rokon szellemet. Nem véletlenül már a nyolcadik folytatásnál tart. Ebben a részben a szerző főleg istenről elmélkedik. Pontosabban az istenélmény hasznosságáról, hiszen **Eörsi** programosan ellenez minden idealizmust és transzcendenciát, „az emberi szuverenitás bolondjá”-nak nevezi magát. Találkozás a Gombrowiczsal nemcsak írói telitalálat, jelképes is. Sose éreztem ennyire otthon igazi hazájában: az iróniában.

*Kis Pintér Imre*